Archetype

Προκλήσεις αναδιάρθρωσης της διδασκαλίας της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής

Μαριάννα Χαριτωνίδου - 09/03/2020

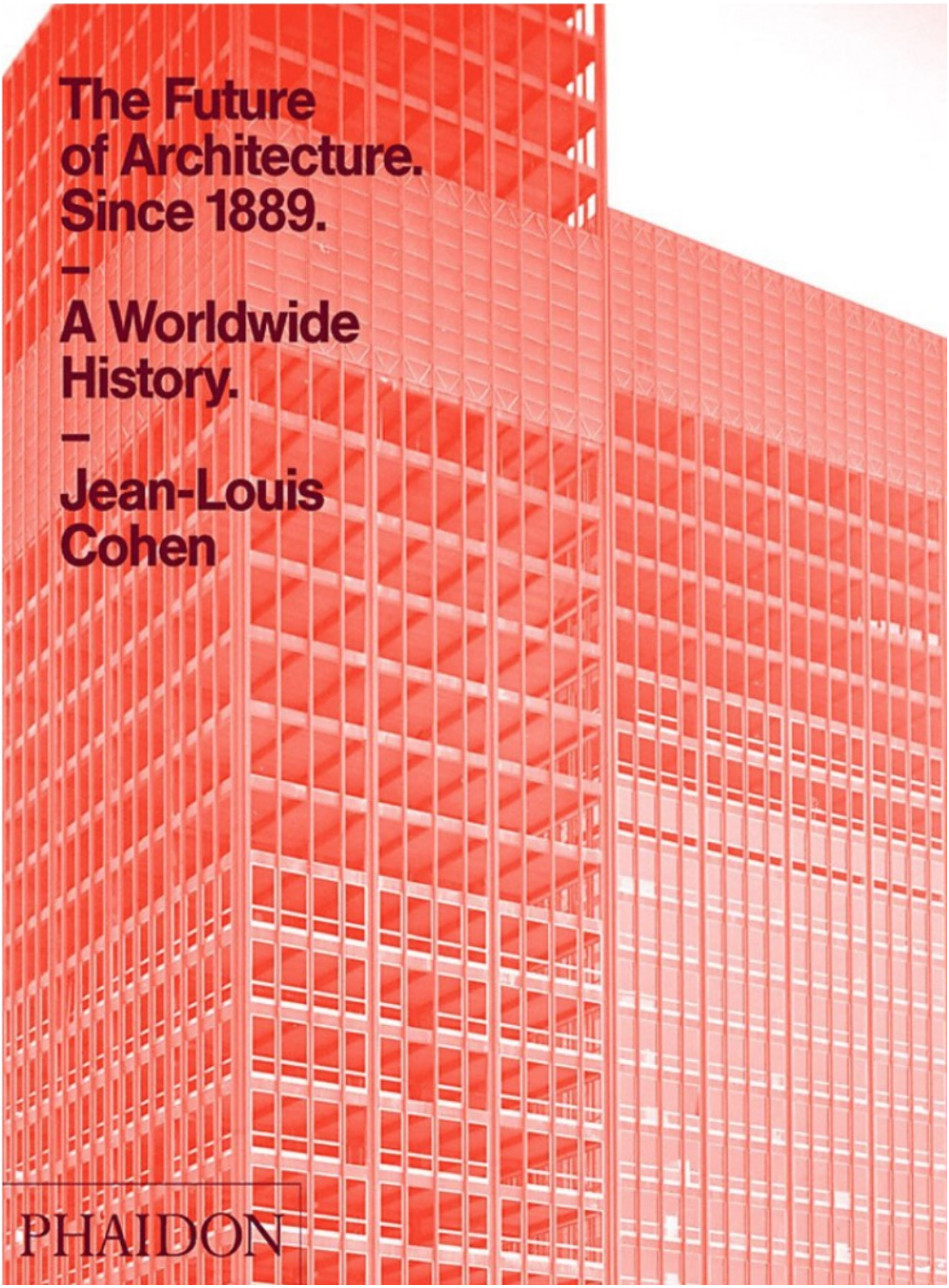
Ορίζοντες και κατευθύνσεις στο σύγχρονο παγκόσμιο πλαίσιο

Το παρόν άρθρο εστιάζει στην παρουσίαση των κατευθύνσεων από το 1968 μέχρι σήμερα, όσον αφορά τη διερώτηση σχετικά με την προτιμότερη μέθοδο διδασκαλίας της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής σε διαφορετικά θεσμικά και γεωγραφικά πλαίσια. Παράλληλα, επιχειρείται η παρουσίαση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι διαφορετικές μέθοδοι διδασκαλίας και οι διακριτές δομές οργάνωσης που ο εκάστοτε ιστορικός ή διδάσκων της ιστορίας ή θεωρίας τη αρχιτεκτονικής υιοθετεί, ανάλογα με τις ερευνητικές και εκπαιδευτικές του προτεραιότητες. Στόχος του είναι η ανάδειξη των δυνατοτήτων αναδιάρθρωσης των μεθόδων διδασκαλίας της ιστορίας και θεωρίας της αρχιτεκτονικής στο σύγχρονο πλαίσιο.

Το άρθρο εστιάζει στην παρουσίαση των κατευθύνσεων από το 1968 μέχρι σήμερα σχετικά με τις μεθόδους διδασκαλίας και συγγραφής της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής, σε διαφορετικά θεσμικά και

γεωγραφικά πλαίσια. Ανάλογα με τα κριτήρια που υιοθετούνται από τον εκάστοτε ιστορικό, οι πιο συνήθεις κατηγοριοποιήσεις αναπτύσσονται σύμφωνα με τις εξής δομές: «τεχνοτροπία και περίοδος», «βιογραφία», «γεωγραφία και πολιτισμός», «τυπολογία», «τεχνική» και «θέμα και αναλογία»[1]. Ο Jean-Louis Cohen, στην ημερίδα με θέμα «Αρχιτεκτονική μεταξύ πρακτικής και επιστημονικής γνώσης» που έλαβε χώρα στο Collège de France τον Ιανουάριο του 2015, στην ομιλία του με τίτλο «Οι νέοι ορίζοντες της ιστορίας της αρχιτεκτονικής »[2], παρουσίασε τις μεταλλαγές της ιστορίας της αρχιτεκτονικής κατά τη διάρκεια του τελευταίου τετάρτου του 20ού αιώνα. Τόνισε ότι στην πλειονότητά τους οι διατριβές στον τομέα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής επικεντρώνονται σε μονογραφικές μελέτες αρχιτεκτόνων ή κτηρίων και στην ανάλυση αρχιτεκτονικών κινημάτων.

Η αφήγηση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής οφείλει να βασίζεται σε συγχρονικές και σε διαχρονικές δομές. Οι συγχρονικές και διαχρονικές συγκρίσεις αναδεικνύουν τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες που διαμορφώνουν τις θεσμικές δομές[3]. Σύμφωνα με τη Deborah Howard, οι διαχρονικές δομές ενεργοποιούν τη δημιουργική φαντασία κατά τη διαδικασία της εκμάθησης[4]. Μία ιστορική μελέτη που φωτίζει τις διασυνδέσεις μεταξύ βιογραφικών, πολιτισμικών και αισθητικών πλαισίων μέσω θεματικών δομών και αποφεύγει τη γραμμική ανάπτυξη, είναι το βιβλίο του Ákos Moravánsky με τίτλο *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918*[5]. Μια περίπτωση που προσφέρει ταυτόχρονη επισκόπηση συγχρονικών και διαχρονικών δομών, είναι το βιβλίο του Jean-Louis Cohen με τίτλο *The Future of Architecture since 1889*[6] (εικ. 1). Η αφηγηματική δομή τού τελευταίου βασίζεται στη λογική των πολυδιάστατων «στρωμάτων» του Fernand Braudel και λαμβάνει υπόψη πολλαπλές χρονικότητες που επικαλύπτονται μεταξύ τους.

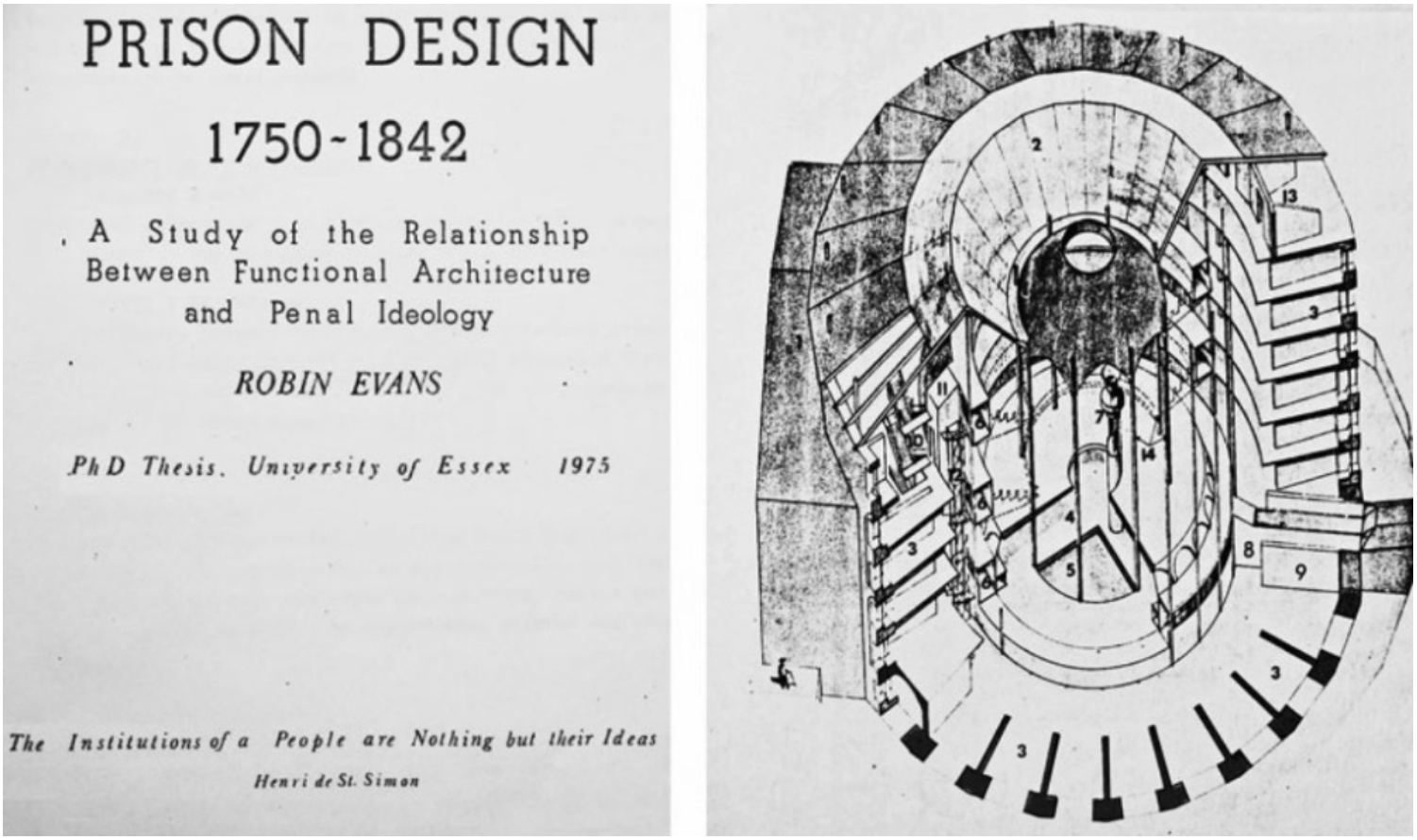
Εικόνα 1. Εξώφυλλο του βιβλίου του Jean-Louis Cohen με τίτλο *The Future of Architecture since 1889* (Λονδίνο: Phaidon Press, 2012.)

Ένα ερώτημα στο οποίο οι μέθοδοι διδασκαλίας της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής επιχειρούν να ανταποκριθούν, είναι το δίλημμα σχετικά με το αν είναι προτιμότερη η χρονολογική ή η τυπολογική οργάνωση. Η αμφισβήτηση της χρονολογικής οργάνωσης συνδέεται με τη διερεύνηση νέων τρόπων πλαισίωσης της γνώσης και κατανόησης του ιστορικού χρόνου. Σύμφωνα με την Ellen K. Morris, «οι γνώσεις για τα αρχιτεκτονικά επιτεύγματα του παρελθόντος μπορούν να μεταδοθούν είτε σύμφωνα με ένα […] χρονολογικά οργανωμένο μάθημα […] είτε μέσω ενός μαθήματος που δημιουργεί ρήξεις στο συνεχές της ιστορίας τής αρχιτεκτονικής μέσω της μελέτης τυπολογιών»[7]. Οι θεματικές προσεγγίσεις, μέρος των οποίων αποτελούν και οι τυπολογικές μελέτες, για να είναι κατανοητές, οφείλουν να συνδυάζονται με τη συνειδητοποίηση των χρονολογικών ακολουθιών[8]. Η Αργεντινή ιστορικός αρχιτεκτονικής Marina Waisman θεωρούσε ότι η οργάνωση των μαθημάτων σύμφωνα με τυπολογικές ομαδοποιήσεις ευνοεί την ανάδυση των σχέσεων μεταξύ κτιριακών και αστικών δομών[9].

Οι Hilde Heynen και Krista de Jonge εντοπίζουν τα εξής δύο διακριτά μοντέλα εκπαίδευσης: την προσέγγιση που βασίζεται στον διαχωρισμό μαθημάτων ιστορίας της αρχιτεκτονικής και συνθετικών μαθημάτων, κυρίαρχη στις Αρχιτεκτονικές Σχολές του Βελγίου, και τις μεθόδους που ενσωματώνουν την ιστορία της αρχιτεκτονικής στα συνθετικά μαθήματα, κυρίαρχες στο Ολλανδικό πλαίσιο[10]. Η ενσωμάτωση της σχεδιαστικής διαδικασίας και της οπτικής έκφρασης στην ερευνητική διαδικασία,, και η ενεργοποίηση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ σχεδιαστικής διαδικασίας και ιστορικής ανάλυσης, έκφανση της οποίας αποτελεί η αναγνώριση των διδακτορικών διατριβών μέσω σχεδιασμού (PhD by Design) σε διάφορα θεσμικά και γεωγραφικά πλαίσια (DDes GSD Harvard, Phd by Architectural Design Bartlett School of Architecture κτλ.), έχει προκαλέσει σημαντικές μεταλλαγές στη θεσμική υπόσταση της έρευνας της αρχιτεκτονικής[11]. Παράλληλα, έχει καταστήσει αντιληπτή τη συμπληρωματικότητα της διδασκαλίας της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και της διδασκαλίας των συνθετικών μαθημάτων.

Η Deborah Howard επισημαίνει τις διαφορές μεταξύ της διδασκαλίας της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στα τμήματα ιστορίας της τέχνης και στις αρχιτεκτονικές σχολές, και το ενδιαφέρον τού να διδάσκεται το μάθημα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής σε μεικτές ομάδες φοιτητών ιστορίας της τέχνης και αρχιτεκτονικής[12]. Ένα σύμπτωμα της αναστολής του διαλόγου μεταξύ της ιστορίας της αρχιτεκτονικής και της ιστορίας της τέχνης, στο οποίο αναφέρεται και η Alina A. Payne, είναι ο διαχωρισμός της Society of Architectural Historians από την College Art Association, που έλαβε χώρα στις αρχές της δεκαετίας του 1970[13].

Η σχέση μεταξύ ιστορίας και θεωρίας της αρχιτεκτονικής και η συμφιλίωση των διαφορών τους είναι μια πρόκληση στην οποία οι σύγχρονες διδακτικές μέθοδοι επιδιώκουν να ανταποκριθούν. Πρωτοπόροι στη διδακτική της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής υπήρξαν οι Dalibor Vesely και Joseph Rykwert, που μεταξύ 1968 και 1978, κατά τη διδασκαλία τους στο «Advanced Masters-Level Course in the History and Theory of Architecture» στο Πανεπιστήμιο του Essex στην Αγγλία, εισήγαγαν μια νέα μέθοδο διδασκαλίας που, αντί να βασίζεται στην παρουσίαση κτιρίων σύμφωνα με χρονολογική ή στιλιστική οργάνωση, επιχειρούσε να εξετάσει το πολιτισμικό νόημα-πλαίσιο γύρω από τα κτίρια μέσω της ανάλυσης των «προθέσεων» των αρχιτεκτόνων μέσα από τα γραπτά του[14] (εικ. 2).

Εικόνα 2. Εξώφυλλο και εικόνα της διδακτορικής διατριβής που εκπόνησε ο Robin Evans στο Πανεπιστήμιο του Essex στην Αγγλία (Πηγή: Special Collection, Albert Sloman Library, Essex University)

Ο Ákos Moravánszky υποστηρίζει ότι «η θεωρία της αρχιτεκτονικής εξακολουθεί να αναζητά την ταυτότητά της»[15] και αναφέρεται στο δίλημμα σχετικά με το αν η αρχιτεκτονική θεωρία είναι ζήτημα discourse ή αισθητικής. Επισημαίνει ότι ο όρος αισθητική αποφεύγεται συστηματικά από τους θεωρητικούς της αρχιτεκτονικής από το 1968 και μετά. Η αλληλεπίδραση της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής συνδέεται με την ιστοριογραφική στροφή της αρχιτεκτονικής θεωρίας και το ζήτημα της περιοδολόγησης, που εντείνονται από το 1968. Παράλληλα, από το 1968, η ιστορική ανάλυση συνοδεύεται από την προβληματική σχετικά με τη μέθοδο έρευνας και αποκτά πιο διεπιστημονικό χαρακτήρα. Όπως επισημαίνει η Sylvia Lavin, η συσχέτιση ιστορίας και θεωρίας της αρχιτεκτονικής συνδέεται με την εντατικοποίηση της παραγωγής ανθολογιών αρχιτεκτονικής κατά τη δεκαετία του 1990[16]. Στην ελληνική σκηνή, μια σημαντική ανθολογία είναι η *Ανθολογία κειμένων ελληνικής αρχιτεκτονικής 1925-2002*, υπό την επιμέλεια του Δημήτρη Φιλιππίδη[17].

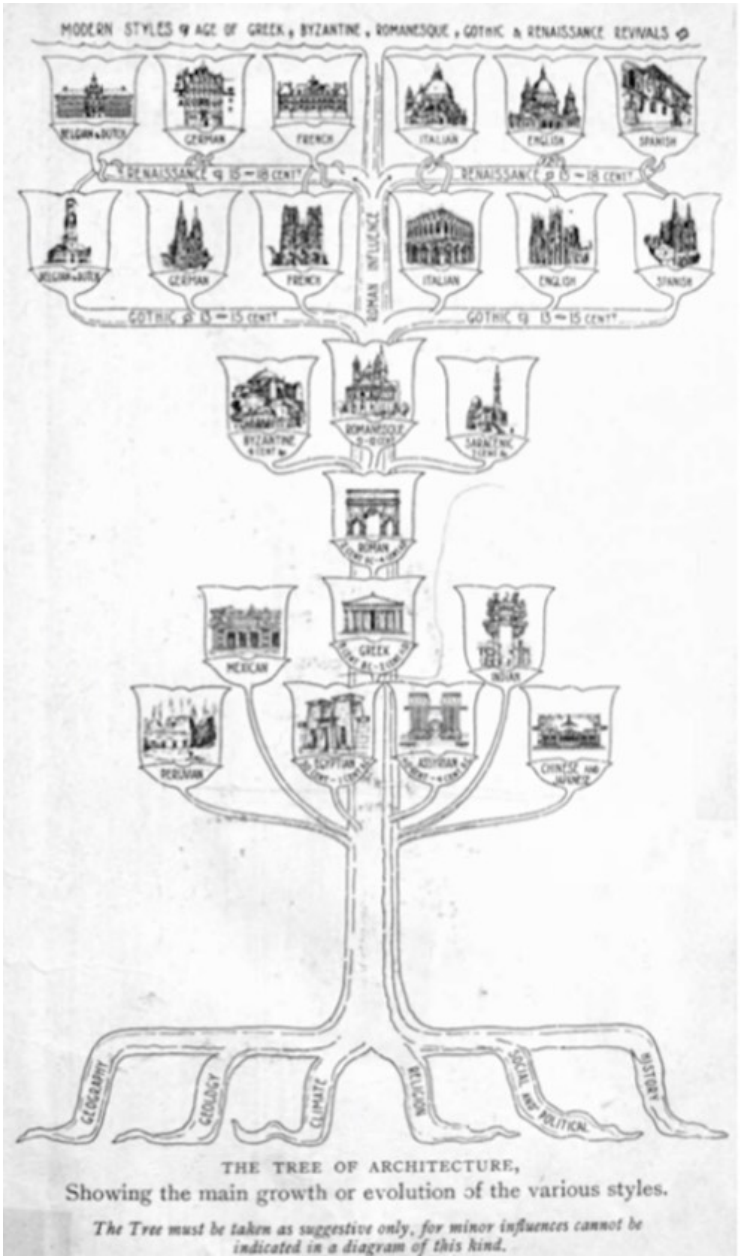
Ένα ζήτημα που προκύπτει λόγω της ραγδαίας ψηφιοποίησης, είναι η προσαρμογή των μεθόδων διδασκαλίας στο φαινόμενο της άμεσης διάδοσης οπτικών πληροφοριών σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη[18]. Οι εκπαιδευτικές προσεγγίσεις επιδιώκουν να ανταποκριθούν στο πρόβλημα της διαχείρισης της πληθώρας των διαθέσιμων εικόνων, λόγω της καλπάζουσας ανάπτυξης των διαδικτυακών και ψηφιακών εργαλείων. Συγχρόνως, οι δυνατότητες ποσοτικής ανάλυσης δεδομένων λόγω της ψηφιακής επανάστασης προκαλούν σημαντικούς αναπροσανατολισμούς στις μεθόδους ιστορικής έρευνας[19].

Η Alina A. Payne τονίζει ότι η ενσωμάτωση της ιστορίας στο πρόγραμμα σπουδών των σχολών αρχιτεκτονικής εντείνεται κατά τη δεκαετία του 1970[20]. Μια σημαντική αλλαγή, που συνδέεται άμεσα με το γεγονός ότι ο τίτλος του διδάκτορα αποτελεί πλέον προ-απαιτούμενο για τη διδασκαλία της ιστορίας της αρχιτεκτονικής, είναι η αύξηση του αριθμού των διδακτορικών στον τομέα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής από τη δεκαετία του 1980. Μια άλλη αλλαγή που σημειώνεται στον τομέα της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στο σύγχρονο πλαίσιο, είναι η στροφή κάποιων ιστορικών αρχιτεκτονικής που εστίαζαν σε άλλες περιόδους προς τον 20ό αιώνα. Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται ερευνητές όπως ο Nicholas Adams[21], η Alina Payne[22] και ο Barry Bergdoll[23]. Το αντίστροφο είναι πιο σπάνιο. Ο αριθμός των ιστορικών της αρχιτεκτονικής με εμπεριστατωμένη γνώση και του μοντέρνου και προγενέστερων περιόδων, όπως ο Manfredo Tafuri, παραμένει περιορισμένος.

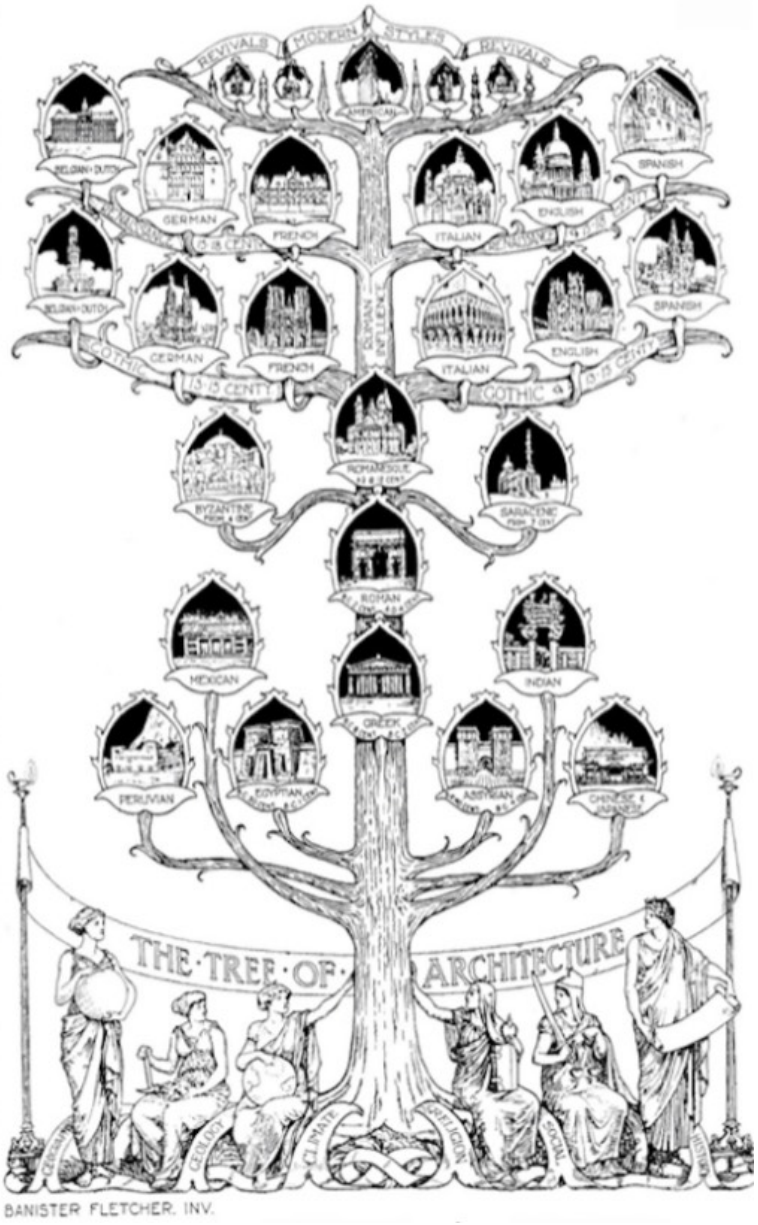
Μια σημαντική μετατόπιση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής είναι η προσπάθεια διαμόρφωσης μοντέλων έρευνας που αντιτάσσονται στις Δυτικο-κεντρικές αφηγήσεις. Η επανεξέταση του ρόλου της Ευρώπης στη διαμόρφωση της ιστορίας τής αρχιτεκτονικής συνδέεται με μια θεσμική ανάλυση της εξέλιξης της θέσης της ιστορίας της αρχιτεκτονικής στα πανεπιστήμια. Οι προσπάθειες ενσωμάτωσης της μετα-αποικιοκρατικής κριτικής στον αρχιτεκτονικό λόγο, τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, είναι ιδιαίτερα εμφανείς. Αναφέρω ενδεικτικά ότι, σύμφωνα με τα κριτήρια αξιολόγησης της Association of Collegiate Schools of Architecture, οι σχολές της βόρειας Αμερικής οφείλουν να περιλαμβάνουν στο πρόγραμμά τους "global" μαθήματα.

Δυο ερωτήματα που προκύπτουν είναι τα εξής: πώς είναι δυνατό να θέτει κανείς το ζήτημα της πολιτικής της αρχιτεκτονικής χωρίς να ανάγει την αρχιτεκτονική σε πολιτική[24]; Οι ιστορικές αφηγήσεις είναι αναπόφευκτα εμποτισμένες με τις ιδεολογικές υποθέσεις της περιόδου και του γεωγραφικού πλαισίου εντός του οποίου διαμορφώνονται[25]; Η παρούσα κατάσταση χαρακτηρίζεται από ένα χάσμα ανάμεσα στην ιστορία της αρχιτεκτονικής, που ενδιαφέρεται για τις πολιτισμικές και πολιτικές παραμέτρους, και μια αρχιτεκτονική κουλτούρα σχεδιασμού που εστιάζει στις διαδικασίες διαχείρισης της αρχιτεκτονικής μορφής.

Ένα παράδειγμα Δυτικο-κεντρικής αφήγησης είναι το βιβλίο του Sir Banister Fletcher με τίτλο *History of Architecture on the Comparative Method*[26]. Το «δέντρο της αρχιτεκτονικής», που περιλαμβανόταν σε αυτό, απεικόνιζε την εξέλιξη και την πρόοδο ως αποκλειστικά δυτικά χαρακτηριστικά (στην περίπτωση αυτή, από την κλασσική ελληνική αρχιτεκτονική σε σύγχρονες αναβιώσεις του 19ου αιώνα)[27] (εικ. 3α & εικ. 3β). Ο παραπλανητικός χαρακτήρας των διχοτομιών Δυτικό-κεντρικό/μη-δυτικό ή Ευρω-κεντρικό/μη Ευρω-κεντρικό γίνεται φανερός, αν σκεφτούμε ότι διάφορες κοινωνίες έχουν υιοθετήσει πτυχές του δυτικού νεωτερισμού και, χωρίς να τις έχουν αφομοιώσει πλήρως, τις έχουν προσαρμόσει στο εκάστοτε πολιτισμικό συγκείμενο.

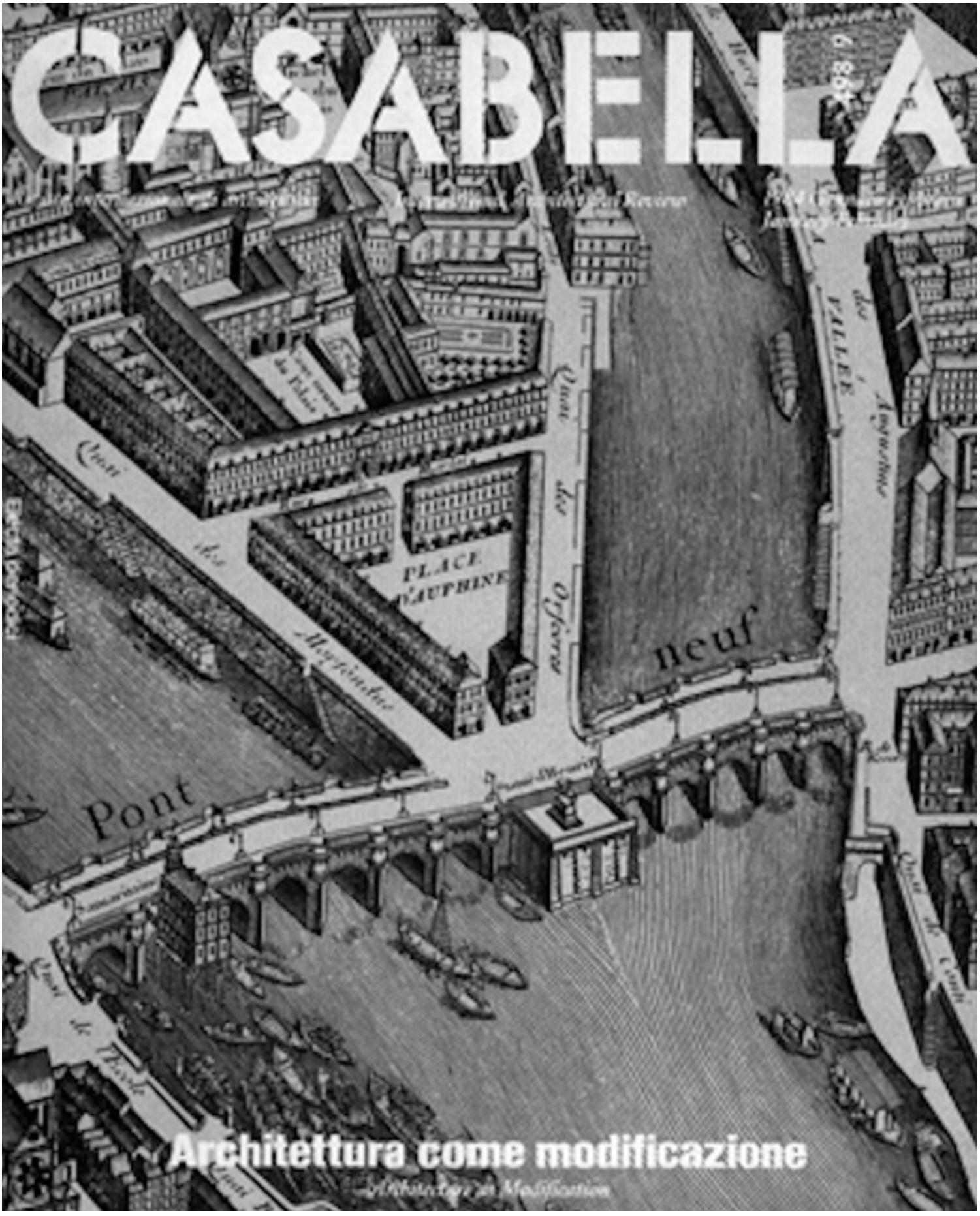
THE TREE OF ARCHITECTURE,
Showing the main growth or evolution of the various styles.
The Tree must be taken as suggestive only, for minor influences cannot be indicated in a diagram of this kind.

Εικόνα 3α & εικόνα 3β. Αριστερά: Το «δέντρο της αρχιτεκτονικής», που περιλαμβανόταν στην 1η έκδοση του βιβλίου του Sir Banister Fletcher με τίτλο *History of Architecture on the Comparative Method* και απεικόνιζε την εξέλιξη και την πρόοδο ως αποκλειστικά δυτικά χαρακτηριστικά (από την κλασσική ελληνική αρχιτεκτονική σε σύγχρονες αναβιώσεις του 19ου αιώνα) (Πηγή: Sir Banister Fletcher. *History of Architecture on the Comparative Method*. Λονδίνο: B.T. Batsford Ltd. 1896) Δεξιά: Το «δέντρο της αρχιτεκτονικής», που περιλαμβανόταν στην 16η έκδοση του βιβλίου του Sir Banister Fletcher με τίτλο *History of Architecture on the Comparative Method* (Sir Banister Fletcher, 16η έκδοση, Νέα Υόρκη: Charles Scribner's Sons, 1954)

Η πλειοψηφία των κτιρίων που έχουν σημαντική θέση στη συλλογική μνήμη των μελετητών και στην επιστημολογία της αρχιτεκτονικής, έχει σχεδιαστεί από αρχιτέκτονες των οποίων οι προσεγγίσεις βασίζονται σε Δυτικο-κεντρικές αξίες. Μεγάλο μέρος των αρχειακών πόρων περιέχει υλικό αντιπροσωπευτικό των Δυτικο-κεντρικών αξιών ή προέρχεται από αρχιτέκτονες που νομιμοποιήθηκαν σύμφωνα με Δυτικο-κεντρικές αξίες. Τα πρωτόκολλα που ορίζουν τι αξιολογείται ως επιστημονική έρευνα βασίζονται σε Δυτικο-κεντρικά κριτήρια. Οι παραπάνω τρεις διαστάσεις του προβλήματος καθιστούν την αποστασιοποίηση των ιστορικών αφηγήσεων από τις Δυτικο-κεντρικές αξίες πολύ δύσκολη.

Ο Γιώργος Σημαιοφορίδης κάνει λόγο για την «αμφισβήτηση της αφηγηματικής δομής της ιστορίας της αρχιτεκτονικής ήδη στη δεκαετία του 1960 (με έμφαση στο διάστημα 1965-68)». Αναφέρεται στη μετατόπιση από «τις απόπειρες να γραφεί μια συνολική ιστορία της αρχιτεκτονικής», που είχαν ως στόχο τη νομιμοποίηση του μοντέρνου, προς τις αφηγήσεις που «πραγματεύονται […] τοπικές ιστορίες, βιογραφίες αρχιτεκτόνων και κριτικές αναλύσεις κτιρίων, θεματολογία, επιστημολογικά και ερμηνευτικά ζητήματα»[28]. Πρόκειται για μια μετατόπιση του ενδιαφέροντος από αντιλήψεις της ιστορίας που στοχεύουν στη νομιμοποίηση των εκάστοτε έργων προς ανάλυση ως μοντέρνων, προς αφηγηματικές δομές που εξετάζουν τους όρους με τους οποίους γίνεται ο διάλογος για την αρχιτεκτονική και την πόλη. Ο Giorgio Ciucci, για να περιγράψει την ίδια μετάβαση, γράφει ότι «η ιστορία ως οικοδόμημα μιας ολότητας και συνεπώς ως ηθολογία, αντικαθίσταται από ένα δίκτυο ιστοριών που αναλύουν τα αποσπάσματα από τα οποία είναι φτιαγμένο ένα έργο»[29] (εικ. 4). Λαμβάνει χώρα μια παρόμοια μετάβαση εντός του ελληνικού πλαισίου; Αν ναι, εντοπίζεται χρονικά η περίοδος και τα συμπτώματα τόσο στον τομέα της διδασκαλίας όσο και στον τρόπο συγγραφής της ιστορίας και/ή της θεωρίας της αρχιτεκτονικής;

Εικόνα 4. Εξώφυλλο του τεύχους του περιοδικού *Casabellà* στο οποίο εκδόθηκε το άρθρο του Giorgio Ciucci με τίτλο "Roprogettarele storie/Replanning the Histories".

Τι συνέβαινε γύρω στο 1968 στην ελληνική σκηνή; Σύμφωνα με τον Σάββα Κονταράτο, κατά τη δεκαετία του 1960 οι αισθητικοί προβληματισμοί των διδακτικών προσεγγίσεων στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ υποκαθίστανται από τους κοινωνικούς[30]. Ο Ανδρέας Γιακουμακάτος τονίζει τη σημασία των συνεδρίων του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων της περιόδου 1961-66 «για την ιστορία της αρχιτεκτονικής κουλτούρας στην

Ελλάδα»[31]. Ο Δημήτρης Φιλιππίδης επισημαίνει ότι τα πανελλήνια αυτά αρχιτεκτονικά συνέδρια ήταν το «πιο καθοριστικό γεγονός στην παγίωση του κοινωνικού ρόλου των αρχιτεκτόνων» και συνέβαλαν στη διεκδίκηση λύσεων για «τα ζωτικά προβλήματα του ελληνικού χώρου»[32]. Αναφέρω ενδεικτικά ότι το *Ville et révolution* του Anatole Kopp, που είχε εκδοθεί στα γαλλικά από το 1967 (εικ. 5), εκδόθηκε στα ελληνικά το 1976[33] (εικ. 6), όπως και ότι το Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων του Νοεμβρίου 1972 είχε ως θεματική τον κοινωνικό ρόλο του αρχιτέκτονα[34] (εικ. 7).

Εικόνα 5. Εξώφυλλο της γαλλικής έκδοσης του βιβλίου του Anatole Kopp με τίτλο *Ville et révolution. Architecture et Urbanisme soviétiques des années vingt* (Παρίσι: Anthropos, 1967).

ANATOLE KOPP

Η ΖΩΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟ ΧΩΡΟ

ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

παντελη λαζαριδη

Η ΠΤΩΧΕΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ

Εικόνα 6. Εξώφυλλο της ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του Anatole Kopp με τίτλο *Πόλη Και Επανάσταση. Η Πτώχευση της Αρχιτεκτονικής* (μετάφραση, επίμετρο - επιμέλεια Π. Λαζαρίδης. Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1976.)

Εικόνα 7. Εξώφυλλο του τεύχους 3ου-4ου τεύχους του *Δελτίου Συλλόγου Αρχιτεκτόνων* του Νοεμβρίου 1972 με θεματική « Ο κοινωνικός ρόλος του αρχιτέκτονα».

Ο Γιακουμακάτος εντοπίζει ως σημείο τομής για την εξέλιξη της ελληνικής αρχιτεκτονικής το 1978. Χαρακτηριστικά, γράφει ότι «το ’68 της ελληνικής αρχιτεκτονικής φαίνεται να ταυτίζεται με το 1978». Θεωρεί ότι σημαντικό ρόλο για την ανάδυση συλλογικού αιτήματος για «κοινωνική παλιγγενεσία» έπαιξε η διεξαγωγή του Ζ’ Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου στην Αθήνα, που είχε ως θέμα το επάγγελμα του αρχιτέκτονα, και ματαιώθηκε το 1967 για να οργανωθεί το 1978 (εικ. 8). Το συνέδριο αυτό ώθησε τους αρχιτέκτονες να αντιληφθούν τον ρόλο τους ως παράγοντες της «ανάπτυξης της χώρας, της οποίας το λαϊκό συμφέρον θα είναι το κύριο κριτήριο»[35].

Ζ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Αθηνα·Ζαππειο 19·24 Μαρτη 1978

ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑ

α΄ βραβειο διαγωνισμου
αφισσας συνεδριου

Εικόνα 8. Αφίσα του Ζ' Αρχιτεκτονικού Συνεδρίου στην Αθήνα, που διοργανώθηκε τον Μάρτιο του 1978, με θεματική «Το επάγγελμα του αρχιτέκτονα». (Πηγή: «Τα Πανελλήνια Αρχιτεκτονικά Συνέδρια». *Αρχιτέκτονες*. Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τ. 18, 1999, σ. 27.)

Το γεγονός ότι σήμερα, στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ, η ιστορία και η θεωρία Αρχιτεκτονικής θεωρούνται αναπόσπαστα μέρη του ίδιου εργαστηρίου, είναι ευτυχές και μαρτυρά την πρόθεση της σχολής για την αλληλεπίδρασή τους. Η σημασία της συμβολής της ιστορίας και της θεωρίας για την αρχιτεκτονική πρακτική αντανακλάται εύστοχα στα παρακάτω λόγια του Παναγιώτη Τουρνικιώτη:

Χωρίς αποτελεσματικά εργαλεία ανάλυσης, χωρίς την ιστορία και χωρίς θεωρία, οι αρχιτέκτονες περιορίζονται στις παλαιές δοκιμασμένες λύσεις και αντιμετωπίζουν τα σύγχρονα προβλήματα με την αμηχανία που αποτελεί το σημαντικότερο γνώρισμα της σύγχρονης «μεταβατικής φάσης» της ελληνικής αρχιτεκτονικής[36]*.*

Στο κείμενο του Δημήτρη Πικιώνη με τίτλο «Η ανοικοδόμηση και το πνεύμα της παράδοσης», που γράφτηκε το 1946, μπορούμε να διαβάσουμε την εξής περιγραφή της ιδιάζουσας θέσης της ελληνικής σκηνής σε σχέση με τα διεθνή «ρεύματα»:

Κείμενη ανάμεσα σε τρεις ηπείρους, ανάμεσα Ανατολής και Δύσης, Βορρά και Νότου, εις τη διασταύρωση των πνευματικών ρευμάτων που ανέκαθεν περνούσανε απάνωθέ της, ρόλος της προαιώνιος ήτανε –και είναι– να συνθέσει τα πολυμιγή κι αντιθετικά στοιχεία, που τα ρεύματα τούτα της έφερναν, σε μίαν αρμονία δηλωτική της ιδιαίτερής της προσωπικότητας[37]*.*

Ένα ζήτημα που αναδύεται διαβάζοντας τις παραπάνω σκέψεις, είναι η τοποθέτηση των μεθόδων διδασκαλίας της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής στο ΕΜΠ σε σχέση με το διεθνές προσκήνιο. Θα είχε ενδιαφέρον να διερωτηθούμε σχετικά με τη σημασία της οπτικής γωνίας του Πικιώνη, όπως αυτή σκιαγραφείται στα παραπάνω λόγια του, στο σύγχρονο πλαίσιο. Η αμηχανία της μεταβατικής κατάστασης, που, σύμφωνα με τον Τουρνικιώτη, χαρακτηρίζει τη σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική, αν κατανοηθεί με τους όρους που περιγράφει ο Πικιώνης όταν αναφέρεται στη σύνθεση πολυμιγών και αντιθετικών στοιχειών, θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή ως μια δημιουργική δυνατότητα αναζήτησης σύζευξης μεταξύ ιστορίας και θεωρίας, από τη μία, και σύνθεσης, από την άλλη.

Από ποιες παραδοχές διέπεται ο τρόπος με τον οποίο συσχετίζεται η ιστορία και η θεωρία της αρχιτεκτονικής με τη σύνθεση, κατά τη διδασκαλία τους στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ; Ο Andrew Leach υποστηρίζει ότι η «ιστορία της αρχιτεκτονικής διαμορφώνεται πάντα […] από μια θεωρία της ιστορίας και της ιστοριογραφίας που καθορίζει το ιστορικό πεδίο και το περιεχόμενο της αρχιτεκτονικής ως επαγγέλματος»[38]. Σε ποιον βαθμό οι μέθοδοι διδασκαλίας της ιστορίας και της θεωρίας της αρχιτεκτονικής στη Σχολή Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ βασίζονται στην παραδοχή, ότι η «αξία» της ιστορίας της αρχιτεκτονικής συνδέεται με τη «χρησιμότητά» της για την αρχιτεκτονική πρακτική;

Η διδασκαλία της ιστορίας και θεωρίας της αρχιτεκτονικής θα όφειλε να στοχεύει στην όξυνση της δημιουργικής φαντασίας του εκάστοτε φοιτητή και στην κατανόηση της πολιτισμικά και ιστορικά εμποτισμένης διαμόρφωσης της αρχιτεκτονικής γνώσης και έκφρασης. Η αφήγηση της ιστορίας της σύμφωνα με μεθόδους που αναδεικνύουν τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων παραγόντων που έχουν συμβάλει στο σχεδιασμένο ή/και χτισμένο αποτέλεσμα, και η αποκάλυψη των μη πραγματοποιημένων επεισοδίων και των αντιπαραθέσεων που συνοδεύουν την υλοποίηση ενός αρχιτεκτονικού έργου, ευνοούν μια τέτοια κατεύθυνση. Αυτό βέβαια προϋποθέτει την πρόσβαση σε πρωτογενείς πηγές που αντιπροσωπεύουν όλους τους παράγοντες υλοποίησης του εκάστοτε αρχιτεκτονικού έργου προς ανάλυση.

Ένα από τα ζητήματα που εξετάσθηκε, στα πλαίσια του συνεδρίου με θέμα «Η σημασία της φιλοσοφίας στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση», που διοργανώθηκε το 2009 στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών της Πολυτεχνικής Σχολής Πατρών με αφορμή την επέτειο των 40 ετών από τον θάνατο του Παναγιώτη Μιχελή, ήταν η φιλοσοφική διάσταση της ιστορίας της αρχιτεκτονικής[39]. Ανάμεσα στους στόχους της ιστορίας της αρχιτεκτονικής είναι: α)η τεκμηρίωση, β)η ερμηνεία των κοινωνικών, οικονομικών, συμβολικών, πολιτικών και πολιτισμικών διαστάσεων που συνοδεύουν τον σχεδιασμό και την κατασκευή τού εκάστοτε έργου προς ανάλυση και γ)η συγκρότηση ερμηνευτικών δομών και εξελικτικών σχημάτων της πορείας της αρχιτεκτονικής. Το ότι οι δύο τελευταίες διαστάσεις της πρακτικής της ιστορίας της αρχιτεκτονικής συνδέονται άμεσα με τη φιλοσοφική πρακτική, καθιστά την ένταξη της φιλοσοφίας ως γνωστικού

αντικειμένου στη διδακτική της ιστορίας της αρχιτεκτονικής μια αναγκαιότητα.

Παραπομπές

[1] Andrew Leach. “Organizing the Past”. *What Is Architectural History?* Cambridge: Polity Press, 2010, σ. 44.

[2] Jean-Louis Cohen. « Les nouveaux horizons de l’histoire de l’architecture ». Αρχεία του Jean-Louis Cohen σε σχέση με το συνέδριο « Architecture entre pratique et connaissance scientifique » που έλαβε χώρα στο Collège de France στις 16 Ιανουαρίου 2015.

[3] Marianna Charitonidou. « Réinventer la posture historique : les débats théoriques à propos de la comparaison et des transferts ». *Espaces et sociétés*, νο. 167, 2016, σ. 137-152.

[4] Deborah Howard. "Teaching Architectural History in Great Britain and Australia: Local Conditions and Global Perspectives." *Journal of the Society of Architectural Historians*, τομ. 61, τχ. 3, 2002, σ. 351.

[5] Ákos Moravánsky. *Competing Visions. Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1998.

[6] Jean-Louis Cohen. *The Future of Architecture since 1889*. Λονδίνο: Phaidon Press, 2012.

[7] Ellen K. Morris. "Teaching History Typologically". Journal of Architectural Education, τομ. 34, τχ. 1, 1980, σ. 27-28.

[8] Hans Morgenthaler. “Chronology Versus System: Unleashing the Creative Potential of Architectural History ". *Journal of Architectural Education*, Vol. 48, No. 4, σ. 218-26.

[9] Marina Waisman. *La estructura historica del entorno*. Buenos Aires: Nueva Visión, 1985.
Susana Torre. "Teaching Architectural History in Latin America: The Elusive Unifying Architectural Discourse". *Journal of the Society of Architectural Historians*, τομ. 61, τχ. 4, 2002, σ. 549-558.

[10] Hilde Heynen, Krista de Jonge. "The Teaching of Architectural History and Theory in Belgium and the Netherlands." J*ournal of the Society of Architectural Historians* τομ. 61, τχ. 3, 2002, σ. 335-45.

[11] Murray Fraser. “The New Paradigm: PhD by Design”. G. Sağlamer, F. Erkök (επ.). *Doctoral Education in Architecture: Challenges and Opportunities*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2015, σ. 114-130.

[12] Deborah Howard (2002), όπ.π., σ. 346-54.

[13] Alina A. Payne. “Architectural History and the History of Art: A Suspended Dialogue”. *Journal of the Society of Architectural Historians*, τομ. 58, τχ. 3, 1999, σ. 296.

[14] Στο πρόγραμμα αυτό φοίτησαν οι Robin Evans, Daniel Libeskind, Alberto Perez-Gomez, David Leatherbarrow, Mohsen Mostafavi, Peter Carl. Helen Thomas. “Invention in the Shadow of History: Joseph Rykwert at the University of Essex”. *Journal of Architectural Education*, τομ. 58, τχ. 2, 2004, σ. 39-45.

[15] Ákos Moravánszky. “Architectural Theory: A Construction Site". *Footprint*, νο. 1, 2007, σ. 47.

[16] Sylvia Lavin, “Theory into History or, The Will to Anthology”. *Journal of the Society of Architectural Historians*, τομ. 58, τχ. 3, 1999, σ. 494-99. Michael K. Hays (επ.). *Architecture Theory since 1968*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1998. Kate Nesbitt, επ. *Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*. Νέα Υόρκη: Princeton Architectural Press, 1996. Joan Ockman, Edward Eigen (επ.). *Architecture Culture 1943-1968: A Documentary Anthology*. Νέα Υόρκη: Columbia Books of Architectute and Rizzoli, 1993.

[17] Δημήτρης Φιλιππίδης (επ.). *Ανθολογία κειμένων ελληνικής αρχιτεκτονικής 1925-2002*. Αθήνα: Εκδοτικός

Οίκος Μέλισσα, 2006.

[18] Deborah Howard (2002), όπ.π., 352.

[19] Marianna Charitonidou. “Architecture Museum Trends vis-à-vis the Archive: The Effect of Digitization”. *OASE,* νο. 99, 2017.

[20] Alina A. Payne (1999), όπ.π., σ. 293.

[21] Simon Pepper, Nicholas Adams. *Firearms & Fortifications: Military Architecture and Siege Warfare in Sixteenth-Century Siena*. Σικάγο: University of Chicago Press, 1986.
Nicholas Adams. *Gunnar Asplund’s Gothenburg: The Transformation of Public Architecture in Interwar Europe*. University Park, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 2014.

[22] Alina A. Payne. *The Architectural Treatise in the Italian Renaissance: Architectural Invention, Ornament and Literary Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
Alina A. Payne. *From Ornament to Object: Genealogies of Architectural Modernism*. New Haven: Yale University Press, 2012.

[23] Barry Bergdoll. *European Architecture 1750-1890*. Οξφόρδη: Oxford University Press, 2000.
Barry Bergdoll. Marcel Breuer: Bauhaus Tradition, Brutalist Invention. Νέα Υόρκη: Metropolitan Museum of Art, 2016.

[24] Sibel Bozdogan. "Architectural History in Professional Education: Reflections on Postcolonial Challenges to the Modern". *Journal of Architectural Education*, τομ. 52, τχ. 4, 1999, σ. 207-215.

[25] Ένα ερώτημα το οποίο εξετάσθηκε στα πλαίσια του Getty Summer Institute in Art History and Visual Studies που έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο του Rochester το 1999, είναι το εξής: «Αν οι ιστορικές αφηγήσεις είναι αναπόφευκτα εμποτισμένες με τις ιδεολογικές υποθέσεις της περιόδου κατά την οποία διαμορφώνονται, ποια είναι η πολιτισμική λειτουργία της ιστορίας;» Alina A. Payne (1999), όπ.π., σ. 296.

[26] Sir Banister Fletcher. *History of Architecture on the Comparative Method*. Λονδίνο: B.T. Batsford Ltd. 1896.

[27] Gülsüm Baydar Nalbantoglu. “Toward postcolonial openings: rereading Sir Banister Fletcher's "History of Architecture"”. Assemblage, νο. 35, 1998, σ. 6-17.

[28] Γιώργος Σημαιοφορίδης. «Μικρο-αφηγήματα και η τέχνη των αποσπασμάτων». Γ. Αίσωπος, Ό. Σημαιοφορίδου, Γ. Τζιρτζιλάκης (επ.). *Διελεύσεις: Κείμενα για την αρχιτεκτονική και τη μετάπολη*. Αθήνα: Metapolis Press, 2005, σ. 82.

[29] Giorgio Ciucci. “Roprogettarele storie/Replanning the Histories”. *Casabellà*. νο. 498/499, 1984, σ. 109-11.

[30] Σάββας Κονταράτος, «Η αρχιτεκτονική θεωρία του Le Corbusier και η υποδοχή της στην Ελλάδα», *Αρχιτεκτονικά Θέματα* νο. 21, 1987. Επανέκδοση στο Σάββας Κονταράτος. *Δοκίμια Αρχιτεκτονικής. Πρότυπα, Συμβολισμοί και Αναιρέσεις στη Νεότερη Εποχή.* Εισαγωγή-επιμέλεια Α. Γιακουμακάτος. Αθήνα: εκδόσεις Libro, 2009.
Σάββας Κονταράτος. «Μοντερνισμός και Παραδοσιοκρατία: Από τη μεταπολεμική ανοικοδόμηση ως τη διείσδυση του μεταμοντερνισμού, 1945-1975». Σ. Κονταράτος, W. Wang. (επ.) Ελλάδα: *Αρχιτεκτονική του 20ού αιώνα*. Αθήνα: Ελληνικό Ινστιτούτο Αρχιτεκτονικής/ Μόναχο: Prestel Verlag, 2000.

[31] Ανδρέας Γιακουμακάτος. «Το όραμα του μεταπολεμικού εκσυγχρονισμού (1957-1974)». Ιστορία της Ελληνικής Αρχιτεκτονικής 20ός Αιώνας. Αθήνα: Νεφέλη, 2003, σ. 83. «Τα Πανελλήνια Αρχιτεκτονικά Συνέδρια». *Αρχιτέκτονες*. Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τχ. 18, 1999, σ. 27-56.

[32] Δημήτρης Φιλιππίδης. *Νεοελληνική Αρχιτεκτονική. Αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη (1830-1980)*. Αθήνα: Εκδοτικός οίκος «Μέλισσα», 1984, σ. 319.

[33] Anatole Kopp. *Ville et révolution. Architecture et Urbanisme soviétiques des années vingt.* Παρίσι:

Anthropos, 1967. Anatole Kopp. *Πόλη Και Επανάσταση. Η Πτώχευση της Αρχιτεκτονικής* (μετάφραση, επίμετρο - επιμέλεια Π. Λαζαρίδης. Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1976.)

[34] Ο Σάββας Κονταράτος σημειώνει: «...και αν ακόμη ο αρχιτεκτονημένος χώρος επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική ζωή, δεν είναι καθόλου αυτονόητο ότι ο αρχιτέκτονας είναι εκείνος που υπαγορεύει την οργάνωση του χώρου...» Σάββας Κονταράτος, «ο κοινωνικός ρόλος του αρχιτέκτονα» Δελτίο Συλλόγου Αρχιτεκτόνων. τχ. 3-4, 1972,, σ.113.

[35] Ανδρέας Γιακουμακάτος. «Συμβάσεις και τομές στη σύγχρονη ελληνική αρχιτεκτονική (1975-2003)» (2003), όπ.π., σ. 109-110.

[36] Παναγιώτης Τουρνικιώτης. «Η ελληνική αρχιτεκτονική στα δυσδιάκριτα όρια θεωρίας και παρόρμησης». *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 23/1989, 70-77. Επανέκδοση στο Δ. Φιλιππίδης (επ.). *Ανθολογία κειμένων ελληνικής αρχιτεκτονικής 1925-2002*. (2006), όπ.π., σ. 252.

[37] Δημήτρης Πικιώνης. «Η ανοικοδόμηση και το πνεύμα της παράδοσης». Α. Πικιώνη, Μ. Παρούσης (επ.). Δ. *Πικιώνη: Κείμενα*. Αθηνά: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1987, σ. 163.

[38] Andrew Leach. "Foundations of a Modern Discipline". *What Is Architectural History?* Cambridge: Polity Press, 2010, σ. 18-19.

[39] Συλλογικό έργο. *Η σημασία της φιλοσοφίας στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ίδρυμα Παναγιώτη και Έφης Μιχελή, 2012.